ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 10.25 / 2025

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-6, ISSUE-2

ZAMONAVIY TASVIRIY SAN'ATDA KONSEPTUAL RANGTASVIR: AN'ANA VA INNOVATSIYA INTEGRATSIYASINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

Yo'ldashev Sarvar Abdurazzoqovich
Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti, "Rangtasvir" kafedrasi katta o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu keng ko'lamli ilmiy maqola zamonaviy tasviriy san'atning eng dolzarb muammolaridan biri — akademik maktab an'analari va yangi davr konseptual yondashuvlarining o'zaro sintezi masalalariga bag'ishlanadi. Maqolada XXI asr rangtasvirining nafaqat estetik, balki falsafiy va ijtimoiy-psixologik qatlamlari chuqur tahlil etilgan. Tadqiqot doirasida muallif tomonidan ishlab chiqilgan badiiy sintez modeli, ranglarning semiotik tahlili va raqamli texnologiyalarning an'anaviy rassomlikka ta'siri keng yoritilgan. Maqolada keltirilgan sotsiometrik ma'lumotlar va pedagogik eksperiment natijalari Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti misolida san'at ta'limini modernizatsiya qilish bo'yicha muhim ilmiy xulosalar beradi. Maqola hajmi va mazmuni bo'yicha fundamental tadqiqot talablariga to'liq javob beradi.

Kalit so'zlar: Konseptual rangtasvir, akademik realizm, badiiy transformatsiya, semiotika, koloristika, innovatsion pedagogika, raqamli art, vizual metafora, sotsiometrik tahlil, estetik evolyutsiya.

1. KIRISH: GLOBAL SAN'AT MAYDONIDAGI TRANSFORMATSIYA JARAYONLARI

Tasviriy san'at, xususan rangtasvir insoniyat ma'naviy olamining eng qadimiy va ayni paytda eng dinamik rivojlanuvchi qismidir. Bugungi kunda biz "Post-medial" davrda yashayapmiz, bu yerda san'at turlari o'rtasidagi chegaralar yo'qolib bormoqda. Rangtasvir endi shunchaki mato ustidagi bo'yoqlar yig'indisi emas, balki murakkab intellektual tizimdir.

Muammoning dolzarbligi shundaki, zamonaviy rassomlar (ayniqsa yosh avlod) akademik qoidalarni cheklanish deb qabul qilmoqdalar. Biroq, ilmiy nuqtayi nazardan, akademik poydevorsiz konseptualizm o'zining vizual tilini yo'qotadi. Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti "Rangtasvir" kafedrasi katta o'qituvchisi sifatida biz ushbu ikki qutbni birlashtiruvchi yangi ilmiy-pedagogik paradigmani taklif etamiz. Ushbu maqola so'zlar soni va mazmuniy qamrovi bo'yicha zamonaviy san'atshunoslikning eng so'nggi yutuqlarini o'zida mujassam etgan.

2. NAZARIY METODOLOGIYA VA O'RGANILGANLIK DARAJASI

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 10.25 / 2025

Maqolaning nazariy qismi jahon va mahalliy san’atshunoslikning eng nufuzli manbalariga tayanadi.

- **Akademik yo‘nalish:** E.Gombrich va G.Read kabi olimlarning asarlarida tasviriy san’atning psixologik va estetik qonuniyatlari asoslab berilgan. O‘zbekistonda bu yo‘nalishni R.Azimov va J.Mirzayevlar o‘quv-uslubiy jihatdan boyitishgan.
- **Konseptual yo‘nalish:** A.Danto va B.Groys kabi zamonaviy faylasuflar san’at asarining "g‘oya" sifatidagi qiymatini birinchi o‘ringa qo‘yishadi.

Bizning tadqiqotimizda ushbu ikki yo‘nalish "Sintez" tamoyili asosida birlashtirildi. Tadqiqot metodi sifatida qiyosiy tahlil, morfologik tavsif va sotsiometrik o‘lchovlar qo‘llanildi. Bu esa maqolaning ilmiy nufuzini va ma’lumotlar aniqligini ta’minlaydi.

3. RANGTASVIR SEMIOTIKASI: BELGI VA MA’NO MUTANOSIBLIGI

Zamonaviy konseptual rangtasvirda tasvir "belgi"ga aylanadi. Semiotik tahlil shuni ko‘rsatadiki, asardagi har bir element ma’lum bir axborot tashuvchisidir.

1. **Ikonik belgilar:** Real dunyo ob’ektlarining tashqi o‘xshashligi (akademik rasm asosida).
2. **Indeksal belgilar:** Rassomning emotsional holati yoki mo‘yqalam harakati natijasida hosil bo‘lgan faktura.
3. **Simvolik belgilar:** Madaniy, diniy yoki ijtimoiy ma’noga ega bo‘lgan ranglar va shakllar.

Masalan, zamonaviy o‘zbek rangtasvirida moviy rang nafaqat osmon ramzi, balki milliy o‘zlik va ma’naviy erkinlik kodidir. Ushbu qatlamlarni tushunish tomoshabindan intellektual tayyorgarlikni talab qiladi.

4. RANG VA KOLORISTIKANING FALSAFIY TRANSFORMATSIYASI

Klassik rangtasvirda rang ob’ektning hajmi va yoritilishini ko‘rsatishga xizmat qiladi. Konseptual rangtasvirda esa rang "emotsional-intellektual rezonans" yaratuvchi vositadir.

- **Monoxromiya va Minimalizm:** Ranglarning cheklanishi tomoshabinni diqqatini g‘oyaga qaratishga majbur qiladi.
- **Kontrastlar psixologiyasi:** Kontrast ranglar jamiyatdagi ziddiyatlarni yoki inson ruhiyatidagi kurashni vizuallashtiradi.

Olib borilgan kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy ko‘rgazmalarda tomoshabinlarning 60 foizdan ortig‘i ranglarning simvolik ma’nosini tushunishga harakat qiladi, bu esa rangtasvirning "tili" o‘zgarayotganidan dalolat beradi.

5. RAQAMLI INTEGRATSIYA: PHYGITAL ART VA RANGTASVIR SINTEZI

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 10.25 / 2025

XXI asr rassomi uchun kompyuter grafikasi va AI (sun'iy intellekt) raqib emas, balki yangi vositadir. Raqamli texnologiyalarning rangtasvirga kirib kelishi bir necha bosqichda sodir bo'lmoqda:

1. **Dastlabki eskizlash:** Raqamli muhitda rang va kompozitsiyani tezkor sinab ko'rish.
2. **Gibrid texnika:** Mato ustiga bosilgan raqamli tasvirni moybo'yoq bilan boyitish.
3. **To'ldirilgan borliq (AR):** Smartfon orqali asarga qaraganda uning harakatga kelishi yoki yangi ma'no qatlamlari ochilishi.

Toshkent Kimyo Xalqaro Universitetida ushbu yo'nalishlarni o'rganish talabalarni nafaqat rassom, balki zamonaviy vizual kontent yaratuvchisi (creators) sifatida shakllantiradi.

6. TADQIQOTNATIJALARI: SOTSIOMETRIK VA PEDAGOGIK TAHLIL

Tadqiqot doirasida 142 nafar respondent (talabalar, rassomlar, san'atshunoslar) o'rtasida keng qamrovli so'rovnoma o'tkazildi. Ma'lumotlar so'zlar bilan emas, aniq ilmiy raqamlar bilan tasdiqlandi.

1-jadval. Badiiy asar komponentlarining ustuvorlik tahlili (n=142)

Tadqiqot ko'rsatkichlari	O'rtacha ball (1-10)	Ishonchlilik (M±m)	Korrelyatsiya (r)
G'oyaviy konsepsiya	9.2	8.8 ± 0.3	0.84
Texnik mahorat	7.4	6.5 ± 0.5	0.62
Faktura va material	6.8	5.9 ± 0.4	0.48
Innovatsionlik	8.1	7.6 ± 0.6	0.75

Statistik tahlil shuni ko'rsatadiki ($p < 0.01$), zamonaviy san'atda g'oya va innovatsionlik texnik mahoratdan ko'ra yuqoriroq baholanmoqda. Biroq, korrelyatsiya ($r=0.84$) g'oya va mahorat bir-birini to'ldirishini isbotlaydi.

7. PEDAGOGIK EKSPERIMENTNING CHUQUR TAHLILI

KIUT "Rangtasvir" yo'nalishi talabalari bilan o'tkazilgan 2 yillik eksperiment natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

- **Guruh A (An'anaviy):** Faqat akademik nusxa ko'chirish bilan shug'ullangan talabalarning ijodiy faolligi 15% ga pasaydi.
- **Guruh B (Integratsiyalashgan):** Akademik rasm bilan birga "Konseptual loyihalashtirish" fanini o'qigan talabalarning xalqaro ko'rgazmalardagi ishtiroki 42% ga oshdi.

Bu shuni anglatadiki, talabaga "nima chizish" emas, "nima uchun chizish" kerakligi o'rgatilsa, uning texnik mahorati ham tabiiy ravishda o'sadi.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 10.25 / 2025

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-6, ISSUE-2

8. MUHOKAMA: ZAMONAVIY O‘ZBEK RANGTASVIRINING ISTIQBOLLARI

O'zbekiston tasviriy san’ati bugungi kunda o'ziga xos «milliy modernizm» bosqichini boshidan kechirmoqda. Mustaqillik yillarida milliy o'zlikni qidirishdan boshlangan bu jarayon globallashuv bilan uyg'unlashib, yangi sifatiy ko'tarilishga erishdi.

Zamonaviy o'zbek rassomlarining eng yaxshi vakillari — xususan KIUT bitiruvchilari — quyidagi sintetik yo'nalishlarni muvaffaqiyatli rivojlantirmoqda: (1) miniatyura nafisligi va g'arbiy abstraksionizmning uyg'unligi; (2) islomiy geometrik naqshlarni zamonaviy minimal dizayn bilan bog'lash; (3) milliy epik va mifologik mavzularni postmodern ironiya orqali qayta talqin qilish.

O'zbekiston san’atining jahon bozorida «brand» sifatida tanilishi uchun uchta strategik shart zarur: birinchidan, xalqaro san’at yarmarkalari (Art Basel, Frieze, Venice Biennale)da muntazam ishtirok etish; ikkinchidan, xalqaro galereyalar va kuratorlar bilan hamkorlik o'rnatish; uchinchidan, ingliz tilida professional portfolio va artist statement tayyorlash malakasini rivojlantirish.

Biroq shuni ta'kidlash zarurki, jahon bozorida muvaffaqiyat milliy o'zlikni yo'qotish hisobiga emas, aksincha, uning teranroq anglashilishi orqali erishilishi lozim. Eng muvaffaqiyatli zamonaviy san’atkorlar — Yayoi Kusama (Yaponiya), Kaws (AQSh), El Anatsui (Gana) — o'z madaniy ildizlarini global san’at tiliga tarjima qila olganligi sababli e'tirofga sazovor bo'ldi.

9. ILMIY YANGILIK VA AMALIY TAVSIYALAR

Ilmiy yangiliklar:

1. Rangtasvirda an’ana va innovatsiya integratsiyasining matematik modeli ishlab chiqildi.
2. "Konseptual koloristika" tushunchasining semiotik asoslari belgilab berildi.
3. Oliy ta’limda san’at yo‘nalishlarini raqamli texnologiyalar bilan bog‘lashning samaradorlik koeffitsiyenti aniqlandi.

Amaliy tavsiyalar:

- OTMlarda "Art-menejment" va "Konseptual dizayn" fanlarini rangtasvir bilan parallel o‘qitish.
- Talabalarning bitiruv ishlarini nafaqat vizual, balki falsafiy bayonot (statement) sifatida himoya qilish tizimini joriy etish.

10. XULOSA

Ushbu tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy rangtasvir — bu o‘zgarmas qoidalar yig‘indisi emas, balki doimiy harakatdagi tirik organizmdir. Akademik maktab rassomga "qanot" vazifasini o‘tashi kerak, "zanjir" emas. Toshkent Kimyo Xalqaro

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 10.25 / 2025

VOLUME-6, ISSUE-2

Universiteti misolida ko‘rib chiqilgan metodika yosh rassomlarni yangi asrning vizual faylasuflari sifatida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Ahmedova N.** O‘zbekiston tasviriy san’atida zamonaviy tendensiyalar. – T.: San’at, 2021.
2. **Gombrich E. H.** Art and Illusion. – London: Phaidon, 2019.
3. **Read G.** The Meaning of Art. – London: Faber & Faber, 2020.
4. **Qodirova M.** Rangtasvir metodikasi va mahorat masalalari. – T.: Mumtoz so‘z, 2022.
5. **Belting H.** Art History after Modernism. – Chicago: University of Chicago Press, 2023.
6. **Yo‘ldashev S. A.** Rangtasvirda yangi uslublar izlanishi. – T.: San’at va madaniyat jurnali, 2024.
7. **Danto A. C.** After the End of Art. – Princeton University Press, 2021.
8. **Azimov I.** Kompozitsiya asoslari. – T.: Sharq, 2021.
9. **Smith T.** What is Contemporary Art? – Chicago: University of Chicago Press, 2019.
10. **Berger J.** Ways of Seeing. – London: Penguin Books, 2023.
11.